

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

February 2018

The Grave of the ŻOB Bunker Victims

The Author: Wiesław Paszkowski, The Częstochowa Museum, Documentation Center

Translation into English: Andrew Rajcher

Edited by Alon Goldman, chairman of the Association of Częstochowa Jews in Israel

In April 1966, during repair work on the footpath on ulica Nadrzeczna, near the intersection of ulica Jaskrowska, workers found a large amount of human remains in a shallow forty-metre excavation. In the 21st of that same month, the funeral of those discovered remains took place. The procession left the funeral home at ul. Garibaldiego 18 for the Jewish cemetery. The short period between the discovery and the funeral indicates that there was no doubt as to whom the remains belonged. This is all the more important because, on that same site in the 19th century, a cemetery for cholera victims was located there and, to this day, the bodies of victims of that disease are still found there. Certainly, the remains found at that time had definite traces of gunshots which would have dispelled any doubts.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 תל אביב
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

The lack and, to a greater extent, the inaccuracies of journalistic information condemn us to the making of assumptions. A fundamental error in the date on the tombstone creates an additional difficulty.

The most important factor in the identification of the remains is the place in which they were found – at the exit of ulica Nadrzeczna, next to former house numbers 86, 88 and 90. From the end of October 1942, it was within the terrain of the Stare Miasto (Old Town), which was the forced labour camp for Jews, the so-called “Small Ghetto”. From that time, the Germans brought Jews here – those who still remained alive following the transportations to Treblinka and the mass murders in the Częstochowa ghetto. The camp was surrounded by concrete posts and interwoven barbed wire. It was located on the outside of the Rynek Warszawski which served as an assembly point. Entry into the “Small Ghetto” was possible through the so-called *wylot* (outlet). There was no gate here, just a wooden birch barricade and barbed wire, which was put in place and moved aside when necessary.

The Rynek Warszawski, a large square once used for market fairs, is now completely empty. The square was adjacent to ulica Garncarska and ulica Jaskrowska. This is where the future labour camp was to be located, with concrete poles stuck into the ground, linked with dense coils of barbed wire. Attached to them were moveable wooden trestles (p. 444). When these were moved aside, a space was created through which a vehicle could be driven. The same concrete posts and barbed wire could be found along ulica Nadrzeczna.¹

The building at Nadrzeczna 88 was taken over by *Möbellager* workers. Soon, probably in the basements, they organised hiding-places into which they could smuggle the elderly, the women and the children, who could no longer be kept in the *Möbellager* itself. Later, this building and the one next to it were taken over by the *Żydowska Organizacja Bojowa* (*ŻOB*) which was formed late in 1942 (and which also contained workers from the *Möbellager*). *ŻOB*'s aim was

¹ Kromolowski, *Memoirs*, pp. 443–444.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

to resist the Germans in the event of any attempt by them to liquidate the “Small Ghetto”. The issue of escape from the “Small Ghetto” was considered and, to this end, tunnels were drilled which led out of the camp. The entrance to one of the tunnels was located at the house at Nadrzeczna 88, which also served as ŻOB’s main arsenal. Because producing firearms inside the ghetto proved to be too difficult, firearms were acquired either through buying or stealing them. In the main, hand grenades were produced. These weapons were stored in the warehouse.

That the Jews were armed and ready to use them was a fact that the Germans should have realised on 4th January 1943, following the actions of Mendel Fiszlewicz and Icchak Feiner. Hauptmann Degenhardt handed oversight of the “Small Ghetto” to the *Überschärr*, who were slavishly obedient and brutal, but too primitive. This happened after March or even in May 1943. The first known effect of this change was the operation against Macheł Birencwajg on 8th June 1943.

The regime in the ghetto had become more severe. The newly appointed camp commandants were *Schutzpolizei* political affairs specialists Kestner and Laschinski, who were fluent in Polish and, thanks to that, were well-versed in the life of the ghetto. It became clear that their task was to uncover the ŻOB structure. The partisans intensified their vigilance. Assemblies of specific groups were ordered more frequently and those Jews who were connected with the two *Lagerführers* were watched closely.²

ŻOB intercepted correspondence from Rozenberg, a Jewish policeman, to the Gestapo and, on 21st June 1943, they killed him - but it was too late. The Germans already knew the sites of the hiding-places and the tunnels. They knew a great deal about ŻOB’s activities. The organisation had used a hired truck to send arms to a group in the forest. The German driver notified the police. The vehicle was stopped by the Gestapo. In the shooting that followed, Pinek Samsonowicz was killed, Lolek Blank fled, while Harry Potasiewicz fell into the hands of the Gestapo. The Germans tortured Harry in the window of the Jewish Police building and ordered the entire populace of the ghetto to walk past it. He betrayed no one and died on the way to the place of execution.³

The Germans attacked the “Small Ghetto” in the evening of 25th June 1943. They countered the vigilance of the partisans by sending in small groups of workers, which was to mimic the normal return of the day shift. When the alarm was cancelled, the partisans left their hiding-places and returned their arms to the arsenal. It was then that police cars entered the camp grounds. They first attacked the bunkers at Nadrzeczna 86 and 88, where Commandant Mojtek Zylberberg was located. Almost everyone in the hiding-places was killed. Mojtek, who was wounded, committed suicide. Now, the Germans began shooting at everyone on the streets. The liquidation of the “Small Ghetto”, the selections and the transports to be shot lasted into the following day. Many people were still in hiding in the houses, basements and attics. Some were lured out when Degenhardt announced an “amnesty”. (After three days, he ordered all those who had been “amnestied” to be shot.) However, in July, the camp was still being liquidated, with buildings being burned or blown up.

² Brener,

³ Brener, *Widersztand*, p. 132.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב 65050
 E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

There would have been around 1,500 victims of the “Small Ghetto” liquidation. When, then, have the remains of only a dozen or so dead been honoured? After all, the tombstone has the form of a monument. Częstochowa Jews probably thought that they were paying tribute to the bravest fighters of the “Small Ghetto”. Perhaps the body of ŻOB Commander Mojtek Zylberberg is also in this grave.

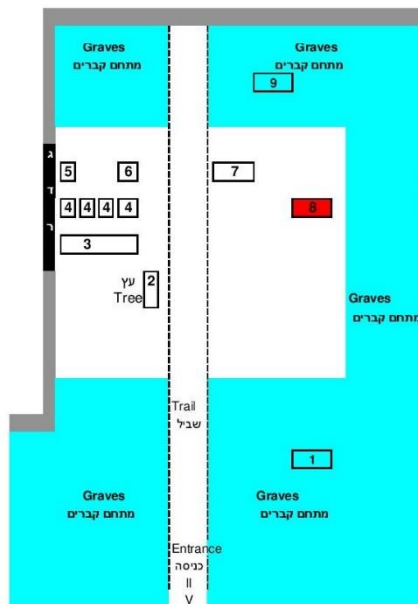
Rivka Glantz

Moitek Zilberberg

מתחם קברי אחים - בית העלמין היהודי בצ'נסטוהוב
 Mass Graves complex - the Jewish cemetery in Czestochowa

15.5.2018

ארגון יוצאי צ'נסטוהוב בישראל
 ת.ד 65050
 תל אביב 6165001
 טל נייד: 054-5629355

- 1 קבר האדמו"ר מפילץ - הרב יוסטמן
Rabbi Justman Grave
- 2 קבר הרב נחום אש
Rabbi Nachum Asz Grave
- 3 קבר אחים קורבנות האסאג והגטו הקטן - 20.7.43
Mass Grave of Hasag & Small Ghetto victims - 20.7.43
- 4 קברי אחים אינטליגנציה - 20.3.43
Mass Graves of Intelligence - 20.3.43
- 5 קבר אחים 6 הפרטיזנים - 19.3.43
Mass Grave the 6 Partisans - 19.3.43
- 6 קבר אחים תוקפי הרכבת - 22.4.43
Mass Grave - Ostbahn Operation Victims - 22.4.43
- 7 קבר אחים אי"ל - ארגון יהודי לוחם - 4.1.43
Mass Grave ŻOB - Jewish Fighting Organization - 4.1.43
- 8 קבר אחים אי"ל - לוחמי הבונקר - 26.7.43
Mass Grave -ŻOB, Bunker victims - 26.7.43
- 9 קבר קורבנות הפוגרום בקיילצה - גרוזקה ורמבק - 4.7.46
The Kielce Pogrom victims 4.7.46 - Gruszka & Rembak

הגדר בעורף הקברים 5,4,3 שמשנה כמקום הצאה להורג
 The fence at the back of Mass Graves 3,4,5 served as an execution wall

Parking Lot - מגרש חניה

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב 65050
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

דער ערדישער איבערבלייב, די ביינער פון יידן קדושים,
געפונענע אין דעם בונקער אויף נאדזשעטשנע גאַס, נומער
82-88. אין דעם דאָזיקן בונקער זיינען אומגעקומען
200 יידן

Translation from Yiddish: "Remnants of the bones of holy Jews, found in a bunker at No. 82-88 Nadrzeczna Street, in which 200 Jews were murdered"

An article on finding bones in August 1966 on the street

An article on finding bones in August 1966 on the street

מערב, 02.08.1966, page 23

הקבר ההמוני נתגלה – מתי יתגלו הפושעים?

„השטן מצ'נסטוכוב" נידון למאסר-עולם, אך המערב-גרמנים „עדיין חוקרים" בפרשת הרוצחים האחרים, ששמותיהם נמסרו להם מישראל

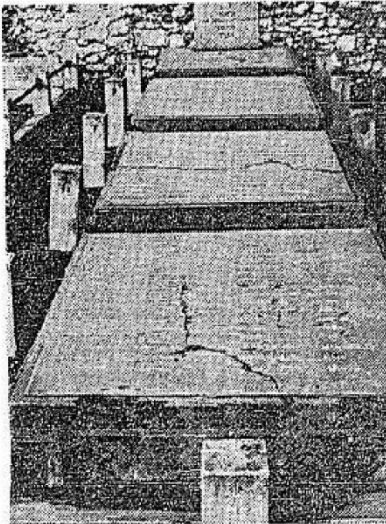
ותחשבת לגיטו. יום לפני הריסול הגיטו הקטן ביולי 1943 והלשין מישוהו לגרמנים על נוכחותם של מארטזאנים יי-ודניים בבתיים אלה. אנשי היי-שוצפוליציי" במדינה הירי-קום, בפיקודו של דגנהרט, הי-קיסר את שלושת הבתים. הם ירו בכל אדם שמצאו. היה, אחר כך הציתו אותם. היה, שעקבותיהם לא נתגלו וכשר-הלהבות התפשטו. ניסו לק-סוף מבעד לחלונות. דגנהרט ואנשיו ירו בהם בשעת קפוי-צתם. גוויותיהם הושלכו לברי-רות הסייד בקרבת המקום. כי-יום מתרוממים כאן – לפי-התיאורים והתמונות של גוטי-מן – בניינים מדרגיים והי-כיר נקרא בשם „גיבורי הי-גיטו".

עד כה נתגלו רק מעטים מהפושעים הנאציים שפעלו ב-תקופת מלחמת העולם השני-ייה בצ'נסטוכוב. כמה מהם – כמו שמידט, קסטנר ושבי-לסקי – נשפטו על ידי הי-פולנים, נידונו למיתה ונתלו בעיר זאת. בשנות החמישים-גילה בעל נגריה בתל-אביב, יעקב בנצ'לוביץ, בגרמניה את-עקבותיו של אחד מפושעי הי-גיטו, איש ה.ס.ס. וילי אוני-גלבק, שרצח יהודים רבים. ב-משפטו של אנקלבר, שנערך בהאגא, חקר אותו בנצ'לוביץ, במהלך עדותו, בקשר למקום-פנה אל ראש המוסד להיפוש-ששעים נאציים בלודז'בסבורג, ד"ר ארווין שילה. ומסר לו-כל הידוע על דגנהרט, כעבור-זמן מה נתגלה דגנהרט במוסד-לחוליריות. אולם במרוצת הי-זמן נמצא, כי דגנהרט שפוי-בדעתו ורק נכנס למוסד כדי-להתחמק מרודפיו.

היום את ה„מאראבלום" שלו-ועשה את המלאכה כמו ידיו, 50 אלף חושבי הגיטו-הועברו בשנים אלה בסיקוחו-של דגנהרט, למחנה ההשמדה-בטרבלינקה או חוסלו בבית-הקברות המקומי. עם האחר-נים נמנו כ-130 אנשי האיני-טלינגציה היהודית. בסברואי-1943 פרסם דגנהרט הודעה ב-גיטו, שלפיה ייערכו חילוקי-אורחים גרמניים. החיים ב-שלתינה, ביהודי הגיטו, ש-יש להם קרובים בארץ זאת, הוא מנה לאינטלינגציה בגרי-טו להירשם לצורך זה. נרי-שמו רופאים, עורכי-דין ובעי-לי מקצועות חופשיים, אחרים, בפורים הם רוכנו יחד עם-נשותיהם וילדיהם בגיטו, דג-נרס הוביל אותם עם הפצרי-הם לרחוב וארשאבסקה, סא-חודי הגיטו, לפתע פרצו אבי-שי משטרה ואוקראינים מה-בתים, ולקחו את היהודים ל-שוק – ומשם לבית הקברות. אחר כך נדע, כי הם הומחו-במקום, לאחר המלחמה נתגלו-עצמותיהם וגם עצמות נחשבי-גיטו אחרים, שחוסלו בבית-הקברות במקרת דגנהרט. כי-רו להם במקום קבר המוני ר-התקינו לחות לזכרם.

בורות המיטו

כל הזמן היפשו את „בורות-הסייד, שבתן הוטמנו גוויות הי-קרבות שנחרגו על ידי דגני-הרט ואנשיו בניטו. ביניהן הי-ן גוויותיהם של אנשי המוח-הרת היהודיים שפעלו בבור-קיים בשלושה בתים, בונקרים-אלה היו מחוברים עם הרובע-הלא-יהודי של העיר באמצעות-תעלות, שדרךן הוברחו נשק-

קברי-האחים של אנשי האינטלינגציה היהודית בניטו בינסטוחוב

נות מגלי-העצמות שנחשף ב-הפירות הביוב, בימים אלה שלח יעקב גוטי-מן, אחר סוניהצולים המעטים-של הגיטו הקטן את המיטו" מים והתמונות לניצול אחר-החי בישראל – יעקב בנצ'לוי-בוץ, גוטמן (שחי בצ'נסטוכוב-ועבד במקצועו כחיט) ובג-צ'לוביץ נמנו עם הקבוצה של-120 בעלי מלאכה יהודיים, ש-הועסקו על ידי הגרמנים בעי-ברות שונות, והצליחו תוך-

– מאת מ. מיוזום –

פעלים בעיר הפולנית-צ'עמטוחוב, שנשקפו באחר-י-נה בהצורות כיום בפינת-הרחובות יסקורובסקה וני-דז'שטנה, נתקלו בגל של-עצמות. תוך כדי כך גילו-קבר הייני באורך 15 וב-רוחם של המיטה מומיים – קבר שחיפשו במשך 21 ש-נים ולא מצאוהו.

היו אלה שרידים מקרבות-יוריים שחוסלו בשנת 1943 בגיטו הקטן של העיר, במקום-ובסביבתו נמצאו עצמותיהם של מאות נחשבי הגיטו – של-אלה שגורו במקום (וב היה-בזמן השוק הקטן ועברו הי-טלקציות), כשהיתר הובאו ל-חיסול לבית הקברות המקומי, או לטרבלינקה, ושל אני-שי המחמתת היהודית, שהי-תהרו בבונקרים בשלושה ב-תים ברחוב גרנצ'רסקה 86, 88 ו-90. אנשי היי-שוצפוליציי" הי-גרמני השליכו את הגוויות ל-ברות סיד, לאחר חיסול הגי-טו, ביולי 1943. הובאו מומיים-משליות העליות, ששיצו את-הבתים בסביבה – והברות-כוסו מהריסות הבניינים.

לאחר 23 שנים נתגלה הק-בר ההמוני – במקרה. לאחר-23 שנים הועמד ה„שטן מצי-סטוכוב", מסקר היי-שוצפוליציי" בעיר זו, האומטמאן פאול די-גנהרט, שהיה אהראו באותם הי-מים לחיסול הגיטו – לפני בית-משפט בעיר הגרמנית לינבורג – ונידון למאסר עולם עם עי-ברות טרף. העתונות הפולנית-נתנה ספרים רב למיכוח"ת-פרשות זו ופרסמה גם תמר-